

EL MONESTIR DE SANTES CREUS, 1150-1200.

Antoni Carreras i Casanovas. IEV/Estudis Comarcals, 9 i 10.
Valls, 1992

per Gabriel Ensenyat Pujol

Un dels fenòmens que resulta més remarcable, alhora que específic, del món medieval és l'extraordinària capacitat de l'Església per penetrar al teixit no sols espiritual sinó també material de qualsevol comunitat. Rere una conquesta nova –en el cas peninsular– trobem, immediatament, una xarxa de convents i de monestirs bastida de frares, monjos i capellans que aviat serà posseïdora de béns patrimonials –terres, cases, rendes...– i vassalls que faran de l'Església una institució amb un fort pes –a més de religiós– socio-econòmic. I és que si ens resulta impossible d'entendre l'època medieval al marge de la religiositat que impregnà tota la societat, tampoc no podem deixar de banda l'articulació política, social i econòmica de l'estament eclesiàstic. Precisament és aquest últim aspecte el que es proposa d'estudiar l'obra que comentem en relació amb el monestir de Santes Creus.

La conquesta de l'àrea Lleida-Tortosa, feta a mitjan segle XII, significà una important expansió territorial per al comtat de Barcelona. El procés de repoblament, inherent a qualsevol avanç de la frontera, gaudí tot d'una de la presència de monjos disposats al control de l'espiritualitat i a bastir centres d'implicació material i religiosa per a la comunitat. La fundació de Santes Creus és una de les obres més

reeixides. En mig segle el monestir disposava d'un patrimoni considerable, amb una projecció arreu de tot el comtat. Les condicions de l'època sens dubte afavorien la formació dels grans dominis eclesiàstics ja que la primera causa de l'expansió monàstica són les nombroses donacions i testaments fets a favor del cenobi. Així mateix, els monjos dugueren a terme un seguit de compra-vendes que els permetran d'anar creant, progressivament, una xarxa de béns immobles. Algunes permutes –quan així convenia a ambdues parts–, concòrdies –en el cas de conflictes– i confirmacions –si sorgien dubtes– permetieren d'enllestir, a les acaballes del segle XII, un important senyoriu eclesiàstic al Camp de Tarragona. Tot això es completà amb d'altres deixes de numerari o d'espècies, en forma de censos anuals, pensions, delmes, etc. que proporcionaren una liquidesa en metàl·lic que permeté de mantenir una economia si fa no fa sanejada. I, per acabar, el monestir rebé donacions d'homes. A partir d'ací s'estableix un complex sistema de relacions jurídiques que l'autorestudia amb particular encert. A tall de mostra, el següent exemple: en certa ocasió el cenobi rebé d'un donant el domini útil de catorze oliveres, però no del camp on eren plantades.

Aquesta política expansiva fou possible, en primer lloc, per l'ambient general, ja esmentat, que impulsava molts creients a transmetre una part —o la totalitat— de llurs béns a l'Església. D'altres fins i tot donaren el patrimoni amb la intenció d'entrar a la comunitat. També, emperò, l'acreixement rebé un impuls d'Alfons I, procliu a fomentar l'engrandiment patrimonial i a atorgar privilegis d'immunitat fiscal a la comunitat, alhora que féu diverses donacions, entre les quals destaquen les d'alguns homes que el monestir incorporà com a dependents. Els conflictes amb particulars no restaren tampoc aliens al procés, però sovint es resolgueren mitjançant concòrdies.

La qüestió evidentment segueix les pautes de la colonització monàstica i, en aquest sentit, notem a faltar algunes comparacions amb d'altres casos semblants, per tal d'escatir similituds i diferències. Són poques les relacions d'àmbit més general (català, peninsular, europeu), malgrat que disposam d'una bibliografia d'una certa consistència en relació amb el tema i amb una tradició historiogràfica gens negligible, en les últimes dècades, en l'àmbit estatal. Tot i així, la rigorositat i la consistència del treball són fora de dubte. La segona i

tercera part en són una altra mostra. En descriure els sistemes d'explotació—directa o amb contractes—, l'autor ens ofereix un correctíssim ús de la terminologia jurídica escaient a cada circumstància, alhora que tipifica perfectament cada una de les diverses modalitats. El mateix ocorre en referir-se, ja a les acaballes, a l'organització del domini patrimonial, a partir del model cistercenc, que consistia a crear unes unitats agràries de producció separades del nucli central, anomenades granges, amb un funcionament autònom.

En definitiva, es tracta d'un estudi molt sòlid i detallat, exposat d'una manera clara —tot i les dificultats que implica sempre la conceptualització de figures i de categories jurídiques—, sistemàtica i ben ordenada. Té el mèrit de replegar tot el volum documental dispers—publicat o inèdit—sobre els primers cinquanta anys de vida del monestir i, a partir de l'aridesa d'aquest tipus de fonts i de les xifres extretes, bastir una visió molt més àmplia de la realitat santescreuina de la segona meitat del segle XII. Els nombrosos quadres, gràfics, etc. faciliten la tasca del lector el qual, d'aquesta manera, pot adonar-se bé de les vicissituds de la formació d'un domini monàstic al centre de l'Edat Mitjana.